

КЛЮЧОВИ АСПЕКТИ НА УПРАВЛЕНИЕТО В СЪВРЕМЕННОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ

Елена Й. Шопова

СА „Д. А. Ценов“ – Свищов
Свищов, България
e.yordanova@uni-svishtov.bg

РЕЗЮМЕ — Съвременното земеделие изисква многостранен подход към управлението, за да се осигури ефективно и устойчиво производство. В настоящата статия открояваме основните ключови аспекти на управление в съвременното земеделие, а именно: управление на ресурсите, управление на труда, финансово управление, маркетинг и продажби, управление на технологиите, управление на околната среда, управление на екологичния риск.

Управлението на риска за околната среда в селското стопанство се отнася до процеса на идентифициране, оценка и смекчаване на потенциални рискове за околната среда, свързани със земеделските практики. Този процес включва използването на различни инструменти и техники за минимизиране на отрицателното въздействие на земеделското производство върху околната среда, като същевременно се насърчават устойчиви и отговорни практики.

Ключови думи: управление, екологичен риск, земеделие

KEY ASPECTS OF MANAGEMENT IN MODERN AGRICULTURE

Elena J. Shopova

D.A. Tsenov Academy of Ecinomis
Svishtov, Bulgaria
e.yordanova@uni-svishtov.bg

ABSTRACT — Modern agriculture requires a multifaceted approach to management to ensure efficient and sustainable production. In this article, we outline the main key aspects of management in modern agriculture, namely: resource management, labor management, financial management, marketing and sales, technology management, environmental management, environmental risk management.

Agricultural environmental risk management refers to the process of identifying, assessing and mitigating potential environmental risks associated with agricultural practices. This process involves

the use of various tools and techniques to minimize the negative impact of agriculture on the environment while promoting sustainable and responsible practices.

Keywords: *management, environmental risk, agriculture*

1. ВЪВЕДЕНИЕ

Основна предпоставка за ефективност на управленския процес в съвременното земеделие са изграждането на управленски умения и приемането на подходящ за динамичната среда на развитие управленски подход, обединяващ индивидуалните потребности и организационните цели, както и целите на земеделското стопанство за икономическо развитие и растеж с принципите на устойчивото развитие.

Аграрният мениджмънт логично следва основните управленски функции, които са присъщи на всички управленски дейности за всички сфери на обществения живот, а именно:

- планиране – след като са избрани мисията и стратегията, целите се обвързват с ресурсите и се търсят начините за тяхната реализация;
- организирането създава подреденост и ефективно взаимодействие между елементите на системата;
- ръководенето се свързва с координирането и мотивацията, като важен момент са взаимоотношенията и социално-психологическият климат;
- контролирането има за цел да установи степента на реализация на целите, текущото протичане на процесите и крайните резултати;
- регулирането елиминира възникнали отклонения, които биха могли да попречат за реализацията на крайните цели на управленския процес.

Съвременното земеделско стопанство е организация на същия принцип, която си поставя цели, планира своето развитие, организира своеобразни дейности, контролира изпълнението им, следи за реализацията на резултатите, и всичко това се извършва, ръководи и управлява от хора, които трябва да имат умения, знания, опит, мотивация, способност да вземат адекватни решения, да общуват чрез подходящ подход, да реагират на кризисни ситуации, да се обединяват екипно, да проявяват разбиране и хуманност, да съумяват да удовлетворят интересите на организацията и хората, както и максимално да доближават потребностите и да синхронизират различни ценности и различен тип поведение. Това е изключително трудно, като се има предвид и влиянието на външната среда, необходимостта от екологосъобразно отношение и грижа за околната среда, и в същото време зависимостта от природните фактори в земеделските дейности, носещи потенциален риск за реализацията на крайните резултати.

2. УПРАВЛЕНСКИ АСПЕКТИ НА СЪВРЕМЕННОТО ЗЕМЕДЕЛИЕ

Съвременното земеделие изисква многостранен подход към управлението, за да се осигури ефективно и устойчиво производство. Открояваме основните *ключови аспекти на управление в съвременното земеделие*:

1. Управление на ресурсите

Ефективното управление на ресурси, като вода, земя, семена, торове и пестициди, е от съществено значение за максимизиране на добивите от култури и намаляване на отпадъците. Това включва разбиране и съобразяване с условията на околната среда, избор на подходящи ресурси и използването им по ефективен и устойчив начин.

2. Управление на труда

Земеделските дейности изискват значителни усилия и ефективното управление на заетите в сектора е от съществено значение, за да се гарантира ефективно функциониране на агроорганизацията. Това включва набиране, обучение, планиране и компенсация на работниците, както и гарантиране на тяхното здраве и безопасност.

3. Финансово управление

Ефективното финансово управление на аграрния бизнес е от съществено значение за гарантиране на дългосрочната жизнеспособност на агроорганизацията. Това включва бюджетиране, счетоводство и вземане на решения, свързани с инвестиции, заеми и управление на риска.

4. Маркетинг и продажби

За да бъдат успешни, селскостопанските организации трябва да разбират своите клиенти и пазара за техните продукти. Това включва идентифициране на целевите пазари, определяне на цени и ефективно популяризиране на техните продукти.

5. Управление на технологиите

Напредъкът в технологиите трансформира селското стопанство и модерните селскостопански организации трябва да могат да приемат и използват ефективно нови технологии, за да останат конкурентоспособни. Това включва разбиране на новите технологии, интегрирането им в производствената дейност и гарантиране, че се използват ефективно.

6. Управление на околната среда

Съвременното земеделие трябва да балансира необходимостта от производство на храна с необходимостта от опазване на околната среда. Това включва разбиране на въздействието на селскостопанските дейности върху околната среда, прилагане на устойчиви практики и минимизиране на отрицателните въздействия на земеделската дейност върху околната среда.

Акцентирането върху екологичните проблеми в настоящата разработка изисква да насочим вниманието си по-подробно към управлението на екологичния риск.

3.УПРАВЛЕНИЕ НА ЕКОЛОГИЧНИЯ РИСК

Управлението на риска за околната среда в селското стопанство се отнася до процеса на идентифициране, оценка и смекчаване на потенциални рискове за околната среда, свързани със земеделските практики. Този процес включва използването на различни инструменти и техники за минимизиране на отрицателното въздействие на земеделското производство върху околната среда, като същевременно се насърчават устойчиви и отговорни практики.

Открояваме *ключови компоненти* на ефективна програма за управление на риска за околната среда в селското стопанство:

1. *Оценка на риска*: включва идентифициране и оценка на потенциалните рискове за околната среда, свързани със земеделските практики, включително използването на химикали, управлението на отпадъците и въздействието на промените в земеползването.
2. *Намаляване на риска*: включва разработване и прилагане на стратегии за минимизиране на рисковете за околната среда, свързани със земеделието, включително използването на най-добри практики за управление, алтернативни модели на земеползване и разработването на нови технологии.
3. *Мониторинг и оценка*: включва редовно наблюдение на въздействието на земеделските практики върху околната среда и оценка на ефективността на стратегиите за намаляване на риска във времето.
4. *Ангажираност на заинтересованите страни*: включва работа с редица заинтересовани страни, включително земеделски стопани, правителствени агенции, екологични организации и общности, за разработване и прилагане на ефективни стратегии за управление на риска за околната среда.
5. *Комуникация и образование*: включва осигуряване на ясна и ефективна комуникация и информираност относно рисковете за околната среда, свързани със земеделието, и насърчаване на образованието и осведомеността относно най-добрите управленски и устойчиви земеделски практики.

Управлението на рисковете в съвременното земеделие има все по-голямо значение, защото в процеса на своята работа, хората често са изправени пред различни кризисни ситуации, свързани с влиянието на външни фактори, които са непредвидими и трудно преодолявани - неблагоприятни климатични обстоятелства, природни бедствия, заболявания по растенията и животните, екологични катастрофи.

Анализирането, превантивните мерки и управленските умения и опит, биха могли да намалят или дори неутрализират неблагоприятните ефекти и сериозните кризисни ситуации.

Ефективното и адекватно въздействие на човешкия фактор в съвременното земеделие е в основата на управлението на риска. Стъпките за неговото преодоляване и предпазване от негативни последици за земеделските стопанства можем да набележим в следната *методология*:

- ефективно управление чрез адекватна на ситуацията *преценка* и *рационално поведение*;
- *екологосъобразни практики* и спазване на необходимите стандарти и стратегически изисквания;
- *иновативен подход* и прилагане на *устойчив управленски модел*.

Процесът по управление на риска представлява процес на *вземане на решение*. За да се стигне до вземане на най-доброто решение, до намаляване на неблагоприятното влияние на риска върху дейността на стопанската единица, се преминава през отделни етапи.

В Програмата за управление на рисковете и кризите в отрасъл земеделие са обобщени следните етапи (МЗМ, <https://www.mzh.government.bg/>, 2023):

- Идентифициране на риска;
- Анализ и оценка на риска;
- План за преодоляване и реакция на риска;
- Мониторинг и контрол на риска.

Фигура 1. Етапи в управлението на риска

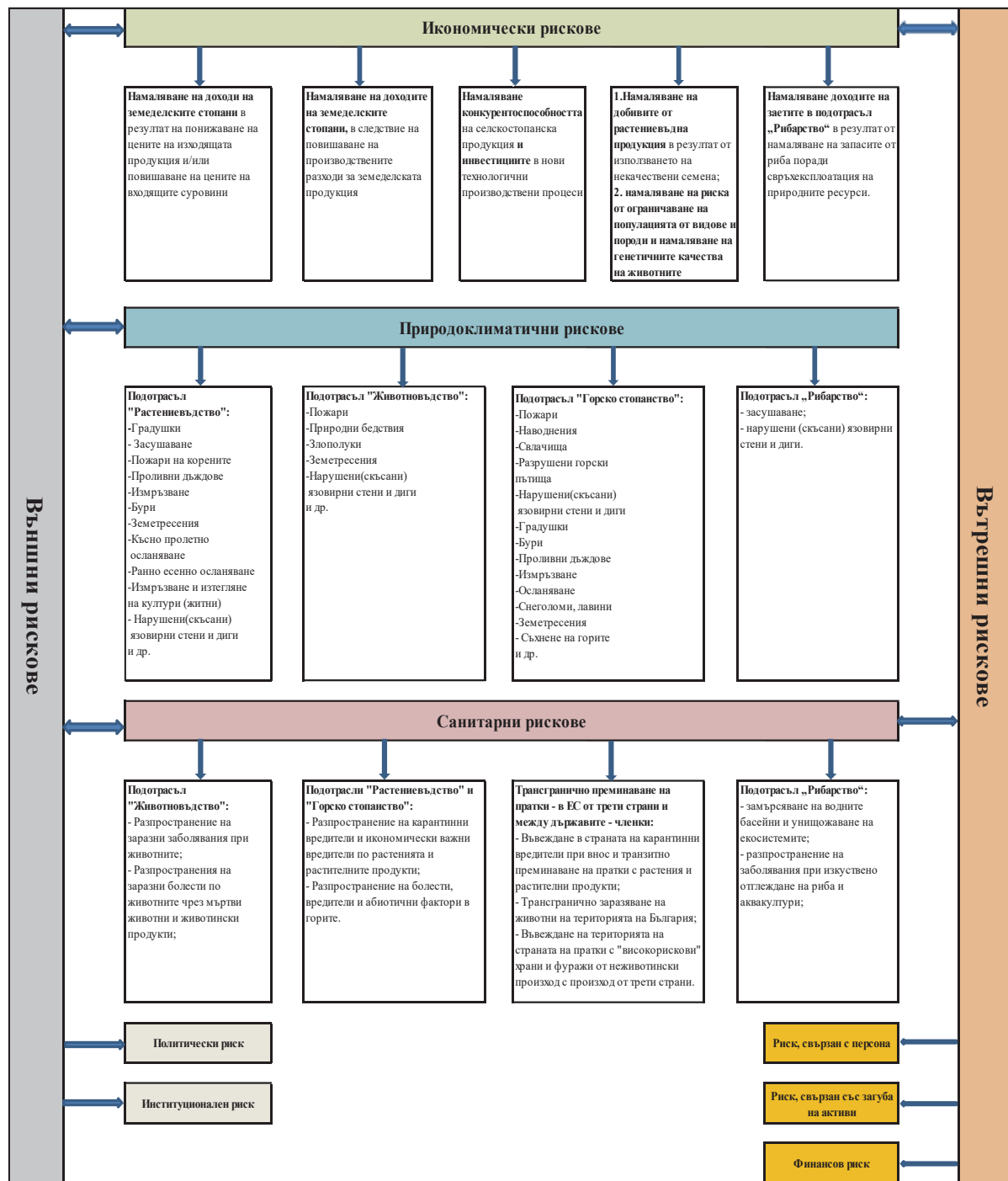
Източник: Министерство на земеделието, Програма за управление на рисковете и кризите в отрасъл "Земеделие"

Първият етап, идентификацията, е свързана с първоначалното установяване на източника на риск, колкото е възможно по-рано, пълно и точно установяване, което изисква преценка, адекватен избор на стратегия за действие и рационално поведение, както и предвиждане на евентуалните последици.

Вторият етап на анализ и оценка се свързва с конкретните причини и засегнати страни и набелязване на последващи действия според преценените очаквани резултати.

Следва окончателно съставяне на план, стратегия, конкретни действия и съпътстващ мониторинг на всички стъпки за намаляване или неутрализиране на възникналата рискова ситуация.

В съвременното земеделие рисковете условно биха могли да се определят като външни и вътрешни.

Фигура 2. Видове риск

Източник: Министерство на земеделието, Програма за управление на рисковете и кризите в отрасъл "Земеделие"

Представената схема обобщава основните външни и вътрешни възможни рискове в земеделието (МЗМ, <https://www.mzh.government.bg/>, 2023):

Външни рискове:

- изменения в климата;
- замърсяване на околната среда;
- глобални процеси и тенденции като увеличаване на населението;
- недостиг на храни и фураж;
- динамика на цените в световен мащаб;
- проблеми с болестите при животните, растенията и човека;
- ангажименти за изпълнение на обществени цели и приоритети на ЕС;
- провежданите или прокарване на нови политики;
- промяна в модела за контрол на хранителните продукти или в основните принципи;
- критично забавяне или липса на консенсус за вземане на ключови решения и др., свързани с политически решения.

Вътрешните рискове:

- риск, свързан с персонала – липсата на управленски персонал и загубата на управленски персонал или на работна ръка може да доведе до прекъсване на работния процес в земеделското стопанство;
- риск, свързан със загубата на активи – загуба или повреда на сгради, оборудване, животни, земеделска продукция и др.;
- финансов риск – свързан с капитала като производствен фактор на земеделското стопанство; повишаване на лихвените проценти или ниска ликвидност могат да застрашат финансовата стабилност на земеделското стопанство.

Според вероятността за реално проявление на отрицателните последствия при реализирането на рисковете, те се разделят и на:

Фигура 3. Вероятност за реално проявление на отрицателните последствия при реализирането на рисковете

Източник: Министерство на земеделието, Програма за управление на рисковете и кризите в отрасъл "Земеделие"

Механизмите за финансиране при управлението на рисковете в аграрния сектор се финансират чрез Европейските фондове или чрез националния бюджет. Земеделските производители, които получават помощ, се задължават да спазват регламентирани правила за здравето на човека, животните, растенията и изисквания за опазване на околната среда.

7. МЕТОДИ

Темата за управлението на съвременното земеделие е широкообхватна и може да бъде представена в различни аспекти. Важна насока е взаимното влияние между управленските и екологичните фактори. Систематизирането и обобщаването на съществуващите разработки и апробирането им в практиката ще допринесе за обогатяване както на научната литература, така и за решаване на практически проблеми в областта на управлението на земеделските стопанства. Представената теоретична разработка използва комплекс от общи комбинирани методи: метод на анализ и синтез, логически анализ, ситуационен анализ и синтез.

8. РЕЗУЛТАТИ

Управлението на риска за околната среда в аграрния сектор е критичен компонент на отговорното и устойчиво земеделие. Чрез ефективно идентифициране и смекчаване на потенциалните рискове за околната среда, съвременното земеделие може да минимизира въздействието си върху нея и да насърчава устойчиви и отговорни практики, които са от полза както за околната среда, така и за обществото.

Съвременното земеделие изисква всеобхватен и интегриран подход към управлението, за да се осигури ефективно и устойчиво производство на храни и други селскостопански продукти.

9. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Стопанисването и управлението на земеделските стопанства е отговорен и труден процес, който съчетава изискванията на съвременните условия за организационно развитие, необходимостта от съобразяване с промените в климатичните условия и опазването на околната среда, усет за иновативни решения, управленски умения и подход. Разрешаването на екологичните проблеми на съвременното общество изисква компетентност, отговорност и екологично съзнание при вземането на управленски решения в областта на опазване на околната среда. За да се подобри качеството на живота за бъдещите поколения, всички политики и дейности трябва да вземат предвид околната среда, което намира израз в понятието "устойчиво развитие" - намиране на баланс между опазването на околната среда, икономическия прогрес и социалното развитие.

ЛИТЕРАТУРА:

Николова, М. (2013). Биологичното земеделие – състояние и потенциал за развитие, Свищов: АИ „Ценов“

Николова, М. (2022). Устойчиво развитие на земеделието – съвременни аспекти и устойчиви модели. София: Валдес

Николова, М. (2013). Екологично устойчиво развитие на агрофирмата. Свищов: АИ „Ценов“

МЗМ, <https://www.mzh.government.bg/>, 2023

„Чиста планета за всички“ – Европейска стратегическа дългосрочна визия за просперираща, модерна, конкурентоспособна и неутрална по отношение на климата икономика

Стратегия на ЕС за биологичното разнообразие за 2030 г.

Стратегия „От фермата до трапезата“ за справедлива, здравословна и екологосъобразна продоволствена система (COM(2020) 381)

Директива относно екологичната отговорност по отношение на предотвратяването и отстраняването на екологичните щети (2004/35/ЕО)

Национална програма за контрол на замърсяването на въздуха, България 2020-2030 г.

Документирана работна процедура за извършване на проверки за спазване правилата за добра земеделска практика с цел опазване на водите от замърсяване с нитрати от земеделски източници, БАБХ

<https://www.moew.government.bg/bg/nacionalna-strategiya-za-okolnata-sreda-i-plan-za-dejstvie-kum-neya/>

https://www.mzh.government.bg/media/filer_public/2022/12/13/406_bg_publicationcensus2020_shortresults_bg.pdf

https://agriculture.ec.europa.eu/common-agricultural-policy/rural-development_bg